

De functie van de eed of de belofte is het moment te markeren dat de getuige onder ede komt te staan, waarna rechtsgevolgen gaan spelen. Hóé dit moment precies wordt gemarkeerd, door de eed of iets anders, zou geen rol moeten spelen, zegt Leonie Rammeloo. Zo simpel is het. Toch heeft het 'eedsvraagstuk' de afgelopen eeuw aardig wat stof doen opwaaien.

Leonie Rammeloo

De vanouds christelijke achtergrond van de Nederlandse bevolking vormde de basis voor het uitgangspunt in de negentiende- en vroeg twintigste-eeuwse jurisprudentie en in de Eedswet van 1911, dat elke getuige de eed moest afleggen. Met het oog op de Doopsgezinden werd echter in 1916 de Eedswet aangepast in die zin dat, wanneer de getuige aangaf tegen het afleggen van de eed onoverkomelijke bezwaren te ontleenen aan zijn opvattingen omtrent godsdienst, hij in plaats daarvan ook de belofte kon doen. Uitgangspunt bleef echter de eed.

De achterstelling van de belofte is pas in 1971 uit de wet verdwenen. In dat jaar werd in de Eedswet bepaald dat de getuige zonder opgaaf van redenen kan kiezen tussen eed en belofte. De consequentie van beide mogelijkheden is hetzelfde: vanaf dat moment dient men de waarheid en niets dan de waarheid te zeggen, op straffe van de sanctie voor meened ex art. 207 Sr.

Kiest de getuige voor de eed dan schrijft de Eedswet voor dat dit gebeurt door 'onder het opsteken van de twee voorste vingers van zijn rechterhand (...) de woorden: "Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig"' uit te spreken. Deze verplichting geldt niet wanneer de getuige 'aan zijn godsdienstige gezindheid den plicht ontleent den eed (...) op andere wijze te doen.'

werd verdacht zich op het standpunt stellen dat hij niet een voor hem geldige eed had afgelegd en (dus) geen meened had gepleegd.² Hoewel Taverne in zijn noot uit 1921 al waarschuwde voor chicanes die dit arrest in het leven zou roepen, heeft deze rechterlijke verplichting stand gehouden tot 1988.

In dat jaar procedeerde een hindoe tot aan de Hoge Raad³ met de stelling dat hij geen meened had gepleegd, omdat hij de door hem afgelegde eed niet had afgelegd op de wijze die zijn godsdienst voorschrijft. Het Hof had dit verweer – volgens de Hoge Raad terecht – verworpen, omdat de Hindoe tijdens het getuigenverhoor geen bezwaar had gemaakt tegen de door hem afgelegde eed en hij de rechter evenmin had gewezen op de door zijn godsdienst voorgeschreven wijze van eedsaflegging. In die situatie, zo oordeelde

HET RISICO VAN CHICANES

'Zoo waarlijk helpe mij

Deze uitzondering leidde ertoe dat de Almelose rechtbank in 1919 enkele opperrabbijnen en de rector van een seminarium raadpleegde over de geëigende eedsaflegging door een getuige met het joodse geloof. De uitkomst van dit onderzoek was dat de getuige het hoofd bedekt moest houden tijdens de eedsaflegging, maar overigens kon voldoen aan de in de wet voorgeschreven formaliteiten.¹

Vreemde taferelen

Probleem voor de rechter die een getuige wilde horen was destijds dat hij actief moest nagaan of de getuige op grond van zijn godsdienstige gezindheid verplicht was tot een afwijkende eedsaflegging, zo bepaalde de Hoge Raad in 1921. Liet de rechter dit na, dan kon de getuige die naderhand van meened

het Hof, mocht de rechter aannemen dat de getuige geen bezwaar had tegen het afleggen van de eed en was het, als al juist was dat zijn godsdienst een andere eedsaflegging voorschreef, aan de getuige geweest de rechter daarop te attenderen.

Het oordeel van de Hoge Raad in dit arrest laat echter onverlet dat een getuige, die de rechter er wél op wijst dat zijn godsdienst een andere eedsaflegging voorschrijft, in theorie voor vreemde taferelen tijdens getuigenverhoren kan zorgen. In zijn noot bij dit arrest waarschuwt 't Hart voor de vele godsdiensten, stromingen en sekten van over de hele wereld die elk met hun eigen voorschriften en voorwaarden een getuigenverhoor kunnen bemoeilijken of in feite zelfs onmogelijk maken.

God Almachtig'

ILLUSTRATIE: PAUL VAN DONGEN (ETS)

Weliswaar kan een gewiekste getuige hiermee niet onder de sanctie op meened uitkomen, maar zal hij wellicht wel onder zijn getuigplicht trachten uit te komen. Ook Van Veen⁴ ziet hierin een voortdurende mogelijkheid voor chicanes. Beide schrijvers pleiten voor schrapping van de mogelijke vervanging van de eed door een eigen variant en dus voor beperking van de keuze tussen de eed (op de wettelijk voorgeschreven wijze) en de belofte.⁵

De Erbarmer de Barmhartige

Opvallend is dat zowel 't Hart als Van Veen meent dat het voorschrijven van uitsluitend de belofte in de praktijk zou volstaan. Geen van beide pleit echter voor schrapping van de mogelijkheid tot eedsaflegging, vanwege de 'sacrale beleving' van de getuige zelf: de behoefte om Gods hulp in te roepen bij het beloven de waarheid te spreken. Leidt echter die behoefte tot 'sacrale beleving' er niet juist toe dat men een eigen versie van de eed wil afleggen – en zich dus niet wil beperken tot wettelijk voorgeschreven tekst?

Dit blijkt wel uit de problemen die zich hebben voorgedaan bij de beëdiging van leden van gemeenteraden en provinciale staten. Hoewel voor hen uiteraard ook de mogelijkheid van de belofte bestaat, wensten een aantal leden uitdrukkelijk de eed af te leggen, maar weigerden zij toch de in dat geval in de Gemeente- en Provinciewet dwingend voorgeschreven zinsnede 'Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig' uit te spreken (de uitzondering uit de Eedswet 1911 is hier namelijk niet van toepassing).⁶ Zo hadden enkele leden er bezwaar tegen om God als 'Almachtig' te betitelen; een lid verkoos de frase 'God, de Krachtige'. Een moslim-raadslid wilde als alternatief uitspreken 'in naam van Allah de Erbarmer de Barmhartige'.

Ondanks Kamervragen en ministeriële bemoeienissen is overigens nog steeds onduidelijk of voorzitters van gemeenteraden en provinciale staten dit soort wensen mogen inwilligen, zonder de ongeldigheid van de afgelegde eed te riskeren.

Politieke correctheid

Men kan zich verwonderen over de hoeveelheid stof die het 'eedsvraagstuk' de afgelopen eeuw heeft doen opwaaien.⁷ Hieruit blijkt wel een voort-

durende streven van wetgever en rechterlijke macht tot politieke correctheid ten opzichte van andere godsdiensten. Het bieden van de vormloze belofte als alternatief naast de standaard eed, zoals 't Hart en Van Veen al bepleitten, lijkt echter al voldoende 'correct'. Zo'n alternatief is immers geen vanzelfsprekendheid. Zo bestaat in de Amerikaanse staat Texas de verplichting voor opgeroepen juryleden om hun gelofte tot correcte naleving van hun juryverplichtingen af te sluiten met 'So help me God'. Toen een atheïste dit weigerde, werd zij op beschuldiging van 'contempt of court' een aantal uur in hechtenis genomen, behandeld als crimineel, en veroordeeld (tot een gevangenisstraf van de reeds 'gezeten tijd'); ze moest met een strafblad verder leven.⁸

De eventuele 'sacrale beleving' of de erkenning van het geloof van de getuige is uiteraard niet het belangrijkste aspect van de eedaflegging. Dat is het markeren van het moment dat de getuige onder ede komt te staan, vanaf welk moment rechtsgevolgen gaan spelen. Niet alleen komt vanaf dat moment aan de getuigenverklaring bewijskracht toe, hetgeen belangrijk is voor de bij de procedure betrokken partijen. Ook bestaat een strafdreiging voor de meened plegende getuige. Hoe dit moment wordt gemarkeerd (door een eed, een belofte of een alternatief) zou eigenlijk geen rol moeten spelen, zolang het markeren van dat moment maar voldoende duidelijk is voor zowel getuige als partijen. 🌐

ENKELEN WILDEN DE EED AFLEGGEN MAAR
HADDEN ER BEZWAAR TEGEN OM GOD ALS
<ALMAGHTIG> TE BETITELLEN; EEN LID
VERKOOS <GOD, DE KRACHTIGE>

1 Rb. Almelo 15 mei 1919, NJ 1919/657.

2 HR 23 mei 1921, NJ 1921/595.

3 HR 19 april 1988, NJ 1989/140.

4 Van Veen, 'Geen eed en geen belofte', *RM Themis* 1990, 145.

5 Beide schrijvers bepleitten dit voor het strafrecht; geen reden lijkt te bestaan om deze aanbeveling niet ook voor het civiele recht te laten gelden.

6 Versteden, 'Kwesties rond de eed', *Gemeentestem* (2000), 7128, p. 510 en Versteden, 'Afwijking van het "Zoo waarlijk helpe mij God Almachtig" uit den boze', *Gemeentestem* (2002), 7158, p. 92.

7 Zie onder meer de drie artikelen van Van Baars in NJB 1969, 257, NJB 1969, 381 en NJB 1970, 630, maar ook het uitgebreide overzicht van jurisprudentie in de noot van 't Hart onder NJ 1989/140.

8 Zie ook het relaas van Robin Murray-O'Hair in *The American Atheist Newsletter* (http://www.findarticles.com/p/articles/mi_moOBW/is_10_43/ai_113526973).